

Kabulin
tyttöjen salaisuus

VAIETUN VASTARINNAN JÄLJILLÄ
AFGANISTANISSA

Jenny Nordberg

WSOY

JENNY NORDBERG

KABULIN TYTTÖJEN
SALAISUUS

VAIETUN VASTARINNAN
JÄLJILLÄ AFGANISTANISSA

SUOMENTANUT | IRMELI RUUSKA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ | HELSINKI

Simone de Beauvoir -lainaus teoksesta *Toinen sukupuoli*,
suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski

Edith Södergranin runon suomennos Pentti Saaritsa

Englanninkielinen alkuteos
The Underground Girls of Kabul

© Jenny Nordberg 2014
Published by arrangement with The Robbins Office, Inc.
Suomennoksen © Irmeli Ruuska ja WSOY 2015

ISBN 978-951-0-39570-7
Painettu EU:ssa

*Jokaiselle tytölle,
joka on huomannut, että pystyy juoksemaan lujempaa
ja kiipeämään korkeammalle
housut jalassa*

Tämä tarina on Afganistanista, Ruotsista ja Yhdysvalloista vuosilta 2009–2014. Suurin osa tapahtumista ajoittuu vuoteen 2010 ja 2011. Olen kertonut henkilöiden tarinat siten kuin ne on minulle kerrottu ja yrittänyt varmentaa kaikki seikat, joita en ole omin silmin todennut. Jokainen on suostunut haastateltavaksi kirjaa varten ja saanut valita, pysyykö nimettömänä vai ei. Joissakin tapauksissa nimiä ja tunnistamisen mahdollistavia yksityiskohtia on muutettu tai ne on jätetty pois haastatellun henkilöllisyyden suojelemiseksi. Kenellekään ei ole tarjottu eikä kukaan ole saanut palkkiota osallistumisestaan. Tulkit ovat saaneet korvauksen työstään. Kaikki käänöksistä tai omista rajoituksistani johtuvat virheet ovat minun vastuullani.

Tämä on subjektiivinen selonteko.

SISÄLLYS

Prologi.....	15
I POJAT	19
1 KAPINOIVA ÄITI.....	21
2 ULKOMAALAINEN	31
3 VALITTU.....	41
4 POIKIENTEKIJÄ	53
5 POLIITIKKO.....	65
6 MAANALAISET TYTÖT	79
7 TUHMA.....	90
II NUORET.....	109
8 POIKATYTTÖ	111
9 EHDOKAS	133
10 PATAANIEN TEEKUTSUT.....	147
11 TULEVA MORSIAN.....	158
12 SISARUUS.....	170
III MIEHET	181
13 HENKIVARTIJA.....	183
14 ROMANTIKKO	202

15	AUTOILIJJA	214
16	SOTURI	224
17	KIELTÄYTYJÄT	238
18	JUMALATAR.	248
IV	ISÄT	257
19	NUJERRETTU	259
20	HYLKIÖ.	277
21	VAIMO.	285
22	ISÄ	299
	Epilogi YKSI POJISTA	325
	Kirjailijan huomautus.	333
	Viitteet.	336
	Kiitokset	354
	Hakemisto	355

*Olisin mielelläni mitä tahansa
maailmassa,
kunhan vain en nainen.*

*Voisin olla papukaija,
voisin olla emolammas,
voisin olla peura tai
puussa elävä varpunen,*

kunhan vain en afgaaninainen.

*Voisin olla hieno turkkilaisnainen,
jota lempeä veli pitää kädestä,
voisin olla tadžikki
tai voisin olla iranilainen,
tai arabi,
jota aviomieheni
sanoisi kauniiksi.*

Mutta olen afgaaninainen.

*Kun on tarve,
seison vieressä,
kun uhkaa vaara,
seison edessä,
kun on surua,
siihen tartun,
kun on oikeuksia,
seison niiden takana.*

*Voima on valtaa, ja
minä olen nainen,
aina yksin,
aina heikkouden mallina,
harteilla raskas
tuskan paino.*

*Kun tahdon puhua,
kieltäni moititaan,
ääneni kiusaa,
hullut korvat eivät minua siedä.
Käsistäni ei ole hyötyä,
hupsuista jaloistani
ei ole mihinkään,
kuljen
vailla määränpäättä.*

*Mihin asti on suostuttava kärsimään?
Milloin luonto julistaa minut
vapaaksi?
Missä on Oikeuden talo?
Kuka kirjoitti kohtaloni?
Kerro sille,
kerro sille,
kerro sille,*

*että olisin mielelläni mitä tahansa
luonnossa,
kunhan vain en nainen,
en afgaaninainen.*

ROYA

KABULISSA 2009

PROLOGI

SIIRTYMÄ ALKAA TÄSTÄ.

Riisun mustan huivin ja sullon sen reppuuni. Hiukseni pysyvät nutturalla niskassa. Vielä hetki, niin olemme ilmassa. Suoristan selkäni ja venyn tuolissa pituutta, annan vartaloni vallata suuremman tilan. En ajattele sotaa. Ajattelen Dubaissa odottavaa jäätelöä.

Täytämme pienet tekonahkalla verhoillut tuolit Kabulिन kansainvälisen lentoaseman lähtöaulassa. Viisumini vanhenee muutamman tunnin kuluttua. Brittiläinen ekspatriaattijoukko on juhlatuulella päästessään ensi kertaa kuukausiin eroon elämästä piikkilanka-aidan takana, eroon aseellisista vartijoista. Kolme farkkuihin ja vartalonmyötäiseen paitaan pukeutunutta naista, avustustyöntekijöitä, puhuu innoissaan rantalomasta. Yhden musta neule on vahtanut olkapäältä, ja alta pilkahtaa päivettynyt iho.

Tuijotan harvinaista näkyä, paljasta ihoa. Hyvä jos olen nähnyt menneinä kuukausina edes oman ihoni.

On kesä 2011, ja ulkomaalaisten joukkopako Kabulista on ollut käynnissä jo toista vuotta. Loppurutistuksesta huolimatta Afganistan tuntuu niin sotilaiden kuin ulkomaisten avustusjärjestöjenkin piirissä monien mielestä menetetyltä. Presidentti Obaman ilmoitettu, että USA:n joukot vetäytyisivät Afganistanista vuoteen 2014 mennessä, kansainvälinen karavaani on valmistautunut kovalla kii-reellä siirtymään eteenpäin. Kabulin lentoasema on ahdasta elämää viettäneille, ikävystyneille, melkein hulluksi tulleille konsulleille, suunnittelijoille ja diplomaateille ensimmäinen pysäkki matkalla vapauteen. Rauhan ja kansainvälisen kehitysavun lähettäliät odottavat uutta komennusta jonnekin, missä »kansakunnan raken-

tamiseen» ja »köyhyyden vähentämiseen» tähtäävät kokeilut eivät ole vielä menneet vikaan. He jo muistelevat vuosikymmenen takaisia toiveikkaita alkuaikoja, jolloin talebanit oli kukistettu ja kaikki oli tuntunut mahdolliselta. Aikoja, jolloin Afganistanista aiottiin tehdä maallistunut, länsimaistyylinen demokratia.

LENTOKENTÄN KIITOTIE kylpee iltapäivän valossa. Matkapuhelimeni tavoittaa ikkunan äärestä pienen kuuluvuussaarekkeen, ja valitsen taas Azitan numeron. Pieni naksahdus, niin olemme yhteydessä.

Hän on pyörällä päästään tavattuun oikeusministerin ja muitakin virkamiehiä. Lehdistökin on ollut paikalla. Poliittikona Azita on ollut omassa elementissään. Saatan aivan aistia hänen hymynsä, kun hän kuvailee asuaan: »Olin hyvin muodikas. Ja diplomaattinen. Kaikki kuvasivat minua. BBC, Voice of America ja Tolo TV. Minulla oli turkoosi huivi – se jonka sinäkin silloin näit. Muistathan. Ja musta jakku.»

Azita pitää hetken tauon. »Ja paljon meikkiä. Vahva meikki.»

Henkäisen syvään. Olen journalisti. Hän on jutun aihe. Sääntöjen mukaan en saa tunteilla.

Azita kuulee äänettömyyteni ja alkaa heti rauhoitella. Kohta kaikki on paremmin. Hän on siitä varma. Turha murehtia.

Lentoni kuulutetaan. Minun on mentävä. Sanomme mitä kuuluukin: »Vain toistaiseksi. Ei lopullisesti. Niin. Nähdään pian.»

Kun nousen lattialta, missä kyhötän ikkunaa vasten painautuneena, jotta yhteys ei katkeaisi, kuvittelen, miten käännyinkin takaisin. Se voisi olla elokuvan loppukohtaus. Hetki, jolloin päähenkilö säntää epätoivoissaan lentoaseman halki korjatakseen kaiken. Jotta kaikki päättyisi hyvin. Entä jos viettäisinkin vielä yhden iltapäivän eversti Hotakin työhuoneessa kuunnellen läksytystä vanhentuneesta viisumista? Teetä, leima passiin, ja sitten hän päästää minut.

Kun kertaan päässäni jokaista vaihetta, tiedän, että se jää tekemättä. Entä mitä loppukohtauksessa tapahtuisi? Ryntäisinkö Azitan taloon amerikkalaissotilaat rinnallani? Vai Afganistanin ih-

misoikeuskomitean kanssa? Vai aivan yksin, aseistuksena ainoastaan linkkuveitsi ja neuvottelutaito, pontimena raivo ja vakaa usko siihen, että mikä hyvänsä on korjattavissa, jos vain viitsii hiukan ponnistella?

Kun astelen portista, kuvitelmat haihtuvat. Niin kuin aina. Menen taas muiden perässä, toimin samoin kuin kaikki muutkin.

Nousen lentokoneeseen ja lähdän.

I

POJAT

1

KAPINOIVA ÄITI

Azita, muutamaa vuotta aiemmin

»VELJEMME ON oikeastaan tyttö.»

Toinen innokkaan näköisistä kaksosista nyökyttelee sanojensa vakuudeksi. Sitten hän kääntyy sisarensa päin. Tämä myöntelee. Niin, totta se on. Hän voi vahvistaa asian.

Kymmenvuotiaat tytöt ovat identtiset, kummallakin musta tukka, oravan katse ja muutama pieni pisama. Hetki sitten olimme tanssineet iPodini tahdissa odotellessamme, että heidän äitinsä saisi puhelunsa loppuun toisessa huoneessa. Olimme ojnelleet kuulokkeita toisillemme, jotta voisimme vapaasti esittää parhaat liikkeemme. Vaikka en ollut pystynytään kilpailemaan heidän mutkikkaiden lantionpyöritystensä kanssa, innokas karaoke-laulantani oli saanut osakseen suosiota. Oikeastaan oli kuulostanut aika hyvältä, kun ääni kimpoili asunnon jääkylmistä betoniseinistä Neuvostoliiton tuella rakennetussa sokkelossa, jossa osa Kabulin pienestä keskiluokasta majailee.

Nyt istumme kultakirjailujen koristamalla sohvalla, ja kaksosilla on teekattaus valmiina, lasimukeja ja pumpputermos hopealla silatulla tarjottimella. *Mehman khana* on afganistanilaiskodin ylellisin huone, jonka kuuluu heijastella isäntäväen vaurautta ja moraalista luonnetta. Nurkkapöydän särö on korjattu teipillä, ja pöydällä on persikanvärisiä kangaskukkia ja Koraanin säikeitä kaseteilla.

Kaksossisaret, jotka istuvat sohvalla jalat somasti alleen taitettuina, ovat hieman loukkaantuneita, kun en reagoi mitenkään suureen paljastukseen. Toinen kaksosista nojautuu eteenpäin. »Totta se on. Hän on meidän pikkusiskomme.»

Hymyilen heille ja nyökkään jälleen. »Niin.» Selvä juttu.

Heidän veljensä poseeraa sivupöydän kehystetyssä valokuvassa viiksekkään, leveästi hymyilevän isänsä kanssa V-aukkoiseen neu-leeseen pukeutuneena, solmio kaulassa. Se on ainoa valokuva, joka olohuoneessa on esillä. Vanhimmat tyttären puhuvat horjuvaa mutta innostunutta englantia, joka on opittu koulukirjoista ja satelliittiteleviosta; parvekkeella on lautasantenni. Ehkä meillä on vain kielimuuri esteenä.

»Selvä», minä sanon haluten olla kohtelias. »Ymmärrän. Teidän *siskonne*. No, mikä sinun lempivärisi on, Benafsha?»

Tyttö pallottelee punaisen ja violetin välillä, ennen kuin antaa vastausvuoron siskolleen, ja tämä harkitsee kysymystä yhtä tosisaan. Kaksoset, joilla kummallakin on oranssi villatakki ja vihreät housut, tuntuvat tekevän lähes kaiken tyttömäisen samanaikaisesti tahdistettuna. Poukkoilevaa päätä koristaa päällimmäisenä kimalteleva hiusdonitsi, ja vain jommankumman puhuessa toisen donitsi pysyy muutaman sekunnin paikoillaan. Vain sellaisella hetkellä tottumattoman on mahdollista erottaa heidät toisistaan: pieni syntymämerkki Beheshtan poskessa antaa osviittaa. Benafsha tarkoittaa »kukkaa», Beheshta »paratiisia».

»Minä haluan isona opettajaksi», Beheshta sanoo oma-aloitteisesti siirtyen uuteen puheenaiheeseen.

Kun tulee kaksosten vuoro kysellä, kumpikin tahtoo tietää saman asian: olenko naimisissa?

Vastaukseni ihmetyttää heitä, olenhan – kuten he toteavat – jo vanha. Jopa muutaman vuoden *vanhempi* kuin heidän äitinsä, joka on kolmekymmentäkolmevuotias, naimisissa ja neljän lapsen äiti. Kaksosillahan on pikkuveljen lisäksi vielä siskokin. Sanon kaksosille, että heidän äitinsä on myös parlamentinjäsen. Eroan siis hänestä muutenkin. He tuntuvat ymmärtävän, kun esitän asian niin.

Yhtäkkiä heidän veljensä ilmaantuu ovelle.

Kuusivuotias Mehran on päivettynyt, hänellä on pyöreät kasvot, syvät hymykuopat, kulmakarvat jotka liikkuvat ylös alas hänen irvistäessään, leveä rako etuhampaiden välissä. Hiukset ovat yhtä mustat kuin siskoillakin, mutta lyhyet ja harjasmaiset. Poika astelee sisään rehvakkaan itsevarmasti yllään tiukka punainen farkkupaista ja siniset housut; leuka on työntynyt eteenpäin, kädet ovat lanteilla, ja hän katsoo minua suoraan silmiin, tähtää leikkipyssyllä kasvoihin. Sitten hän painaa liipaisinta ja kiljahtaa tervehdyksensä: *pum*. Kun en kuole enkä vastaa tuleen, hän kaivaa takataskustaan muovisen supersankarin. Vahvistusmiehellä on vaalea tukka, hohottavan valkoiset hampaat, kaksi pullistelevan rintakehän yli vedettyä panosvyötä ja aseena konepistooli. Mehran sanoo hahmolle jotain dariksi ja kuuntelee sitten tarkkaan. He tuntuvat olevan samaa mieltä: hyökkäys on onnistunut.

Benafsha vilkastuu vieressäni, huomaa, että hänellä on vihdoin tilaisuus todistaa väitteensä. Hän huitoo käsillään kiinnittääkseen veljensä huomion. »Sano hänelle, Mehran. Sano, että *olet meidän siskomme*.»

Mehranin suupielet vääntyvät alaspäin. Hän näyttää siskolle kieltään, ennen kuin säntää, lähestulkoon rysähtää, päin huoneeseen astuvaa äitiään.

Azitan silmät on rajattu mustalla kajalilla, ja hänellä on hie-man poskipunaa. Tai ehkä puna johtuu siitä, että hän on painanut kännykkää korvalle. Nyt olen valmis, hän huudahtaa. Hän on valmis kertomaan sen mitä tulin kysymään: miltä tuntuu – nyt kun amerikkalaisten pisin sota ja yksi sukupolven mittavimmista ulkomaisista avustushankkeista on kestänyt melkein kymmenen vuotta – miltä tuntuu elää naisena Afganistanissa.

TÄMÄN ENSI tapaamisemme aikoihin minä teen taustatutkimusta afgaaninaisista kertovaa televisio-ohjelmaa varten ja Azita on istunut neljä vuotta maan verrattain uudessa parlamentissa. Kun hänet valittiin wolesi jirgaan, lainsäädäntöelimeen, joka perustettiin muutama vuosi sen jälkeen kun talebanliike oli kukistu-

nut vuonna 2001, hän lupasi maaseudulla Badghisin maakunnassa asuville äänestäjilleen, että hankkisi tälle köyhälle, syrjäiselle Afganistanin kolkalle lisää ulkomaanapua.

Uusi parlamentti oli huumeparonien ja sotapäälliköiden kannoittama ja tuntui syvään juurtuneen korruption halvaannuttamalta, mutta ainakin sillä pyrittiin demokratiaan, jota monet afganistanilaiset ilmaisivat toivovansa. Sitä edelsivät viime vuosisadan lukuisat epäonnistuneet hallintomuodot: yksinvaltiut, kommunismi, talebankauden islamilainen emiirikunta. Ja sisällissodan aikoina elettiin vailla minkäänlaista hallintoa.

Kun Kabulissa toimivat ulkomaiset diplomaatit ja avustustyöntekijät oppivat tuntemaan Azitan, sivistyneen naisparlamentaarikon, joka puhui darin, paštun, urdun ja venäjän lisäksi myös englantia ja vaikutti verrattain liberaalilta, hänelle sateli ulkomaailmasta kutsuja eri tilaisuuksiin. Hänet lennätettiin useihin Euroopan maihin ja Yhdysvaltoihin, Yalen yliopistoon, missä hän puhui elämästä talebanhallinnon aikana.

Eikä ollut lainkaan harvinaista, että Azita kutsui ulkomaisia vieraita vuokra-asuntoonsa Macroyaniin tutustumaan Kabulin arkeen. Asuinalueen tomunharmaiden nelikerroksisten talojen parvekkeilla heiluu pyykki, talojen välissä on jokunen vehreä laikku, ja aamuvorhain naiset kokoontuvat kadunvarsileipomoissa sillä välin kun miehet suorittavat jäykkiä voimisteluharjoituksiaan jalkapallokentällä. Azita on ylpeä, kun saa kestitä vieraita ja osoittaa, että hän on poikkeus eikä sovi kuvaan, joka afgaaninaisista annetaan ulkomaailmalle – että heidät on eristetty kodin seinien sisäpuolelle ja heillä on vain vähän siteitä yhteiskuntaan, että he ovat usein lukutaidottomia ja elävät hirviömäisten aviomiestensä miellivallan alla näkemättä juuri päivänvaloa. Eivätkä he todellakaan saa vieraikseen ulkomaalaisia, *farangee*-joukkoa – sillä nimellähän afgaanit aikoinaan tunsivat maahan tulleet valloittajat. Nykyään ulkomaalaisten nimityksenä on yleensä *amrican*, sama se mitä passissa lukee.

Azita nauttii, kun voi esitellä juoksevaa vettä, sähköjä, makuuhuoneensa televisiota – kaikki maksettu rahoilla, jotka hän itse

perheen elättäjänä on ansainnut. Hän tietää, että se tekee vaikutuksen ulkomaalaisiin. Etenkin naisiin. Hehkuvat posket, terävät kasvonpiirteet ja sotilaallinen ryhti, kiireestä kantapähän asti tyylikkäästi mustaan verhottu olemus, lämpimässä myskin tuoksussa häivähdyks makeutta – Azita näyttää tosiaan erilaiselta kuin valtaosa Afganistanin naisista. Sadankuudenkymmenenseitsemän sentin pituisena – hieman pitempänäkin korkeakorkoiset, teräväkärkiset neljäkymmenen yhden numeron kantaremmiavokkaat jallassaan – hän päihittää jopa osan vieraista. Yleensä nämä tulevat käytännöllisemmissä kengissä, aivan kuin olisivat retkellä.

MITÄ TULEE NAISTEN aseman paranemiseen vuoden 2001 jälkeen, Azita ei vaikuta kovin tyytyväiseltä kertoessaan tilanteesta ulkomaalaisvieraille. Heidä on käynyt jo ennen minua. Niin, kyllähän naisia näkyy nyt Kabulissa ja muutaman muun ison kaupungin katukuvassa enemmän kuin talebanin valtakaudella ja tyttöjä on koulussa enemmän, mutta kuten aina ennenkin uudistuksiin pyritäessä, naisten asema on kohentunut vain pääkaupungissa ja eräillä muilla kaupunkiseuduilla. Vanhoillisten perinteiden vuoksi suuri osa naisista koskevista talebanin aikaisista kielloista ja määräyksistä on yhä voimassa laajoilla alueilla tässä enimmäkseen lukutaidottomien ihmisten maassa. Monessa maakunnassa burkat ovat yhä yleisiä, ja ani harvoin naiset käyvät töissä tai poistuvat kotoa ilman aviomiestään. Valtaosa avioliitoista on yhä pakolla järjestettyjä, kunniamurhat ovat yleisiä, ja raiskauksiin oikeuslaitos usein puuttuu vain passittamalla uhrin vankilaan aviorikoksesta tai esiaviollisesta seksistä syytettynä – ellei naista sitten pakoteta – yleisesti hyväksytyin kompromissin mukaisesti – menemään raiskaajansa kanssa naimisiin. Naiset tekevät polttoitsemurhia, polttavat itsensä ruokaöljyllä päästäkseen perheväkivallasta, ja tyttäret ovat yhä epävirallinen käypä valuutta, jolla maksellaan velkoja ja sovitaan kiistoja.

Azita on niitä harvoja naisia, jotka saavat äänensä kuuluviin, mutta monia hän ärsyttää, koska hänen elämänsä on kovin erilaista kuin valtaosalla afgaanin naisista ja on siten uhka heidän alistajilleen.

Azitan omin sanoin: »Jos käy Afganistanin syrjäseuduilla, mistään ei näy, että naisten elämä olisi muuttunut. He ovat yhä kuin palvelijoita. Kuin eläimiä. Kestää vielä kauan, ennen kuin naista pidetään tässä yhteiskunnassa ihmisenä.»

Azita sysää kirkkaanvihreän huivin päästään, niin että alta paljastuu lyhyt, musta poninhäntä, ja hieraisee hiuksiaan. Minäkin ravistelen huivini pois ja annan sen valahtaa niskaan. Hän katselee minua hetken, kun istumme hänen makuuhuoneessaan. »En halua, että tyttäreni kärsivät, kuten minä olen kärsinyt. Jouduin hautaamaan haaveeni. Minulla on neljä tytärtä. Siitä olen onnellinen.»

Neljä tytärtä. Vain neljä tytärtäkö? Mitä tässä perheessä oikein tapahtuu? Pidätän henkeäni toivoen, että Azita ottaisi ohjat ja auttaisi minua ymmärtämään.

Ja niin hän tekeekin.

»Haluaisitteko nähdä meidän perhealbumimme?»

SIIRRYMME TAKAISIN olohuoneeseen, ja Azita kaivaa pienen, huteran kirjoituspöydän laatikosta kaksi valokuva-albumia. Lapsen katselevat valokuvia usein. Ne kertovat, miten Azitan perhe on syntynyt.

Ensiksi: sarja valokuvia Azitan kihlajaisista kesältä 1997. Azitan ensimmäinen serkku, joka hänen on määrä naida, on nuori ja hontelo. Kasvoilla on pieniä karvalaikkuja, jotka yrittävät kasvaa yhteen täysparraksi; talebanien hallintokaudella parta oli vaatimus. Sulhasella on turbaani ja perinteisen valkoisen *peran tonbanin* – pitkän paidan ja väljien housujen – päällä ruskea villaliivi. Vieraita on satakunta, eikä yksikään heistä hymyile. Afganistanilaisittain tilaisuus on pieni ja vaatimaton, täällä juhliassa saattaa olla yli tuhat henkeä. Kuvassa näkyy kaupungin ja maalaiskylän kohtaaminen. Azita on elitistisen kasvatuksen saanut, Kabulin yliopiston professorin tytär. Hänen tuleva aviomiehensä lukutaidoton maanviljelijän poika.

Valokuviin on vangittu muutama lavastettu tuokio. Sulhanen yrittää syöttää tulevalle vaimolleen vaaleanpunaista ja keltaista kakkua. Tyttö kääntää päätään pois päin. Yhdeksäntoistavuotias Azita on myöhemmän minänsä laihempi ja totisempi versio, ja hä-

nellä on yllään koboltinsininen silkkikaftaani, jossa on pyöristetyt olkatoppaukset. Kirkkaanpunaisiksi lakattujen kynsien väri sointuu yhteen tummanpunaisen huulten kanssa, huulten, joiden väriä korostavien, valkoisiksi puuteroitujen kasvojen ilme on kuin naamio. Hiukset ovat tönköksi lakattu linnunpesä. Yhdessä kuvassa tuleva mies tarjoaa Azitalle juhlamaljaa, joka hänen kuuluu juoda. Azita tuijottaa kameraan. Kiillottomiksi puuteroiduille kasvoille on piirtynyt tummanruskeista silmistä valuvia pystysuoria juovia.

Muutamaa sivua myöhemmin albumissa on kuva kaksosista ja Azitan äidistä, naisesta, jolla on korkeat poskipäät, voimakas nenä ja syvien uurteiden juontamat kasvat. Benafsha ja Beheshta heittelevät lentosuukkoja *bibi-janilleen*, joka asuu yhä heidän isoisänsä kanssa Luoteis-Afganistanissa. Pian kuviin ilmaantuu kolmas pikkutyttö. Keskimmaisella sisarella Mehrangisilla on sapatot ja aavistuksen pyöreämmät kasvat. Hän poseeraa kuvassa kahden mini-Azitan rinnalla; yhtäkkiä nämä näyttävät kovin aikuismaisilta valkoisissa röyhelömekoissaan.

Azita kääntää sivua: *nowruz*, persialainen uusivuosi 2005. Neljä pikkutyttöä kermanvalkoisissa mekoissaan. Kaikki pituusjärjestyksessä. Pienimmällä on rusetti hiuksissa. Siinä on Mehran. Azita painaa sormensa kuvan päälle. Nostamatta katsettaan hän sanoo: »Tiedätte kai, että myös nuorimmaiseni on tyttö? Puemme hänet pojaksi.»

Vilkaisen Mehrania, joka on pyörinyt puhuessamme jossain ympärillä. Hän on hypännyt tuoliin ja puhuu taas muovisen toimintahahmon kanssa.

»Perheestäni juoruillaan. Pojattomuus on paha puute, herättää sääliä.»

Azita sanoo sen, ikään kuin se olisi yksinkertainen selitys.

Ainakin yhden pojan saaminen on täällä pakollista aseman ja maineen turvaamiseksi. Pojaton perhe on vajavainen, ja maassa, jossa ei ole täyttä lain suojaa, sellaista perhettä pidetään myös heikkona ja haavoittuvaisena. Niinpä jokaisen aviovaimon velvollisuus on synnyttää nopeasti poika – se on hänen elämänsä päätarkoitus, ja jos hän ei siihen pysty, muiden mielestä hänessä on selvästi jotain

vikaa. Häntä voidaan vähätellä, koska hän on *dokhtar zai* eli »nainen, joka synnyttää vain tyttäriä». Se ei vielä kuitenkaan ole yhtä paha solvaus kuin kokonaan lapsettomasta naisesta käytetty nimitys – *sanda* tai *kboshk*, darinkielinen vastine sanalle »maho». Mutta nainen, joka ei pysty synnyttämään poikaa patriarkalisesti toimivassa yhteiskunnassa, on – yhteiskunnan silmissä ja usein myös omasta mielestään – pahasti viallinen.

Monin paikoin lukutaitoisuusaste on vain kymmenen prosenttia, ja perusteettomat käsitykset saavat rehoittamaan vapaa kenenkään kyseenalaistamatta niitä. Yhden yleisen uskomuksen mukaan nainen voi valita syntymättömän lapsensa sukupuolen, jos vain *päättää sen mielessään*. Niinpä naisen kyvyttömyys synnyttää poikaa ei juuri herätä myötätuntoa. Päinvastoin, sekä yhteisö että oma aviomies tuomitsevat hänet, koska hän ei ole toivonut poikaa kyllin hartaasti. Myös naiset saattavat syyttää omaa kehoaan ja heikkoa tahtoisuuttaan siitä, etteivät pysty synnyttämään poikaa.

Usein sellaisen naisen luonneviat kasvavat muiden silmissä: varmasti hän on hankala ja inhottava. Ehkä jopa paha. Useimmille on tuntematon asia, että lapsen sukupuoli määräytyy *isän* mukaan, koska miehen siittiöiden kromosomit määräävät, tuleeko lapsesta tyttö vai poika.

Azitalla pojan puuttuminen oli esteenä kaikelle, mitä hän yritti saada aikaan poliitikkona. Kun hän saapui perheineen Kabuliin vuonna 2005, pian pojattomuudesta johtuva naljailu ja epäluolisuus ulottuivat väistämättä koskemaan myös hänen kyvykkyytään lainlaattijana ja julkisuuden henkilönä. Saadessaan kuulla neljästä tyttärestä Azitan vieraat esittivät osanottonsa. Pikkuhiljaa hän huomasi, että häntä pidettiin vajavaisena. Muut parlamenttiedustajat, valitsijakunta ja oma suku eivät osoittaneet myötätuntoa: miten hänen voi uskoa saavan mitään aikaan politiikassa, jos hän ei pystynyt edes lahjoittamaan miehelleen poikaa? Ilman poikaa, jota olisi voinut esitellä poliittisten vallankäyttäjien jatkuvalle vierasvirkalle, myös Azitan miestä alkoi nolottaa yhä enemmän.

Niinpä Azita ja hänen miehensä tekivät nuorimmalle tyttärelleen ehdotuksen: »Haluatko näyttää pojalta ja pukeutua kuin poika

ja tehdä hauskempia asioita, kuten pojatkin? Ajaa polkupyörällä, pelata jalkapalloa ja krikettiä? Ja haluaisitko olla samanlainen kuin isä?»

Ilman muuta tyttö halusi. Sehän oli loistava ehdotus.

Eikä tarvittu kuin hiustenleikkaus, basaarista ostetut pitkät housut ja farkkupaita, jonka selkään oli painettu teksti »supertähti». Yhden iltapäivän aikana perhe, jossa oli neljä tytärtä, muuttui perheeksi, jota oli siunattu kolmella pikkutyöllä ja harjastukkaisella pojalla. Kuopus ei vastaisi enää kutsumanimeen *Mabnoush*, joka merkitsee »kuutamoa», vaan pojan nimeen *Mehran*. Ulkomaailman – ja etenkin Azitan badghisilaisen valitsijakunnan – silmissä perhe oli vihdoin täydellinen.

Totta kai jotkut tiesivät totuuden. Mutta hekin onnittelivat Azitaa. Keksitty poika oli parempi kuin ei mitään, ja ihmiset kehuivat hänen kekseliäisyyttään. Kun Azita matkusti kotimaakuntaansa – Kabulia vanhoillisempaan paikkaan –, hän otti Mehranin mukaan. Kuusivuotiaan poikansa seurassa hän huomasi saavansa suopeamman vastaanoton.

Myös Azitan mies oli tyytyväinen vaihdokseen. Nyt loppuisi kielenpieksäntä kovaonnisesta miehestä, jolla oli taakkanaan neljä tytärtä, joille kaikille pitäisi löytää aviomiehet, miehestä, jonka suku sammuisi siihen. Paštussa, Afganistanin toisessa virallisessa kielessä, on jopa halventava nimitys miehelle, jolla ei ole poikia: hän on *meraaf*. Sillä viitataan perimysjärjestykseen, jonka mukaan maaomaisuuden tapainen perintö siirtyy lähes poikkeuksetta vain miespuolisille perijöille. Mutta nyt kun perheen kuopus on ottanut hoitaakseen pojan roolin, hänestä on tullut isälleen ylpeyden aihe. Mehranin muuttunut asema on suonut huomattavasti lisää vapautta myös siskoille, koska jos Mehran on mukana saattajana, tytöt voivat poistua kotoa, mennä leikkikentälle ja kuljeskella jopa viereisessä korttelissa.

Muutokseen oli vielä yksi syy. Azita naurahtaa hiljaa sanoessaan sen, kumartuu hiukan lähemmäs voidakseen uskoa minulle pienen kapinallisen eleensä. »Halusin näyttää nuorimmaiselleni, millaista elämä on toisella puolella.»

Siinä elämässä voi lennättää leijaa, juosta niin lujaa kuin pääsee, nauraa hervottomasti, pomppia ylös alas, koska se tuntuu hyvältä, kiivetä puuhun ja nauttia jännityksestä pitäessään kiinni oksista. Voi puhua toisen pojan kanssa, istua isänsä ja tämän ystävien seurassa, matkustaa auton etupenkillä ja katsella ihmisiä ulkona kadulla. Voi katsoa heitä silmiin. Voi puhua pelkäämättä ja tulla kuulluksi, välttyä kyselyltä, miksi olet yksin ulkona, mukavissa vaatteissa, joissa voi liikkua vapaasti. Afgaanitytölle se olisi ennenkuulumatonta.

Mutta miten käy murrosiässä?

»Siis sitten kun hän kasvaa isoksi?» Azita sanoo hahmotellen käsillään ilmaan naishahmon. »Se ei ole ongelma. Muutamme hänet takaisin tytöksi.»

Teos joka mullistaa käsitykset siitä, mitä tyttönä kasvaminen merkitsee

Afganistania hallitsevat melkein yksinomaan miehet. Pojan syntymä on siellä juhlan aihe, tytön syntymää saatetaan surra. Mutta on olemassa kolmas vaihtoehto, *bacha posh*: tyttö jota kasvatetaan väliaikaisesti poikana.

Toimittaja JENNY NORDBERG toi *bacha posh* -ilmiön julkisuuteen New York Timesin artikkelissa 2010. Kirjassaan hän syventää aihetta henkilökuvien ja matkakertomusten avulla. Syntyy väkevä ja koskettava kuva siitä, millaista tytön on elää poikana Afganistanin epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa.

Nordbergin mieleenpainuvaan henkilökaartiin kuuluvat **Azita**, naispoliitikko ja parlamentin jäsen, jonka on menestyksestään huolimatta pakko muuttaa neljäs tyttärensä **Mehran** nimiseksi pojaksi; **Zahra**, villikko, joka kieltäytyy murrosiän jälkeen palaamasta naiseksi; **Shukria**, joka kahdenkymmenen miehenä eletyn vuoden jälkeen menee naimisiin ja synnyttää kolme lasta; **Nader**, joka ystäväystyy poliisina toimivan **Shaedin** kanssa ja päättää jäädä pysyvästi mieheksi.

Nordberg on ainutlaatuisella tavalla päässyt sisään Afganistanin yhteiskuntaan, joka on yksi maailman suljetuimmista. Hänen johtopäätöksensä naisten keskeisestä roolista yhteiskunnassa viittaa paremman tulevaisuuden mahdollisuuteen ja herättää varovaisen toivon kipinän.

www.bachaposh.com

PÄÄLLYKSEN KUVA Stephen Mulcahey / Arcangel Images

PÄÄLLYS Martti Ruokonen

#kirja WWW.KIRJA.FI		
	9 789510 395707 32.3 ISBN 978-951-0-39570-7	